ІНСТИТУТ
ЕКОНОМІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
ТА ПОЛІТИЧНИХ КОНСУЛЬТАЦІЙ

Місячний Економічний Моніторинг України

№237, жовтень 2024 року

Резюме

- За оцінкою ІЕД ВВП у третьому кварталі 2024 року зріс на 2,1% дпр після приросту на 3,7% дпр в другому кварталі.
- Оцінки темпів щомісячного приросту реального ВВП були волатильними в третьому кварталі через відмінність в темпах збирання врожаю.
- Проблеми з доступом до електроенергії та брак робочої сили надалі є серед найбільших перешкод діяльності компаній відповідно до опитування бізнесу, що проводить ІЕД.
- «Енергоатом» закінчив ремонтну кампанію, працює дев'ять енергоблоків.
- Запаси природного газу в українських підземних сховищах газу досягли 12,5 млрд куб м.
- За час роботи Українського морського коридору ним транспортовано 75 млн т вантажів.
- Вересневий імпорт товарів сягнув 6 млрд дол. США, тоді як експорт знову скоротився.
- У вересні уряд не отримував гранти від міжнародних партнерів, а зовнішні запозичення були мінімальні.
- Новий план податкових доходів та запозичень до Державного бюджету у 2024 році виглядає занадто оптимістичним.
- Ситуація з фінансуванням Державного бюджету у 2025 році поліпшилась з огляду на попередньо ухвалене рішення Ради ЄС про надання 35 млрд євро екстреної макрофінансової допомоги.
- У вересні інфляція сягнула 8,6% дпр через зростання витрат виробників, низький урожай та вищі світові ціни на сільськогосподарські товари.
- Гривня із другої половини липня залишається у проміжку 41,0-41,5 грн за долар США, але попит на іноземну валюту зріс за останні тижні.

Автори: Олександра Бетлій, Ірина Коссе, Віталій Кравчук

ВВП та реальний сектор: Реальний ВВП за оцінкою зріс на 2,1% дпр в другому кварталі

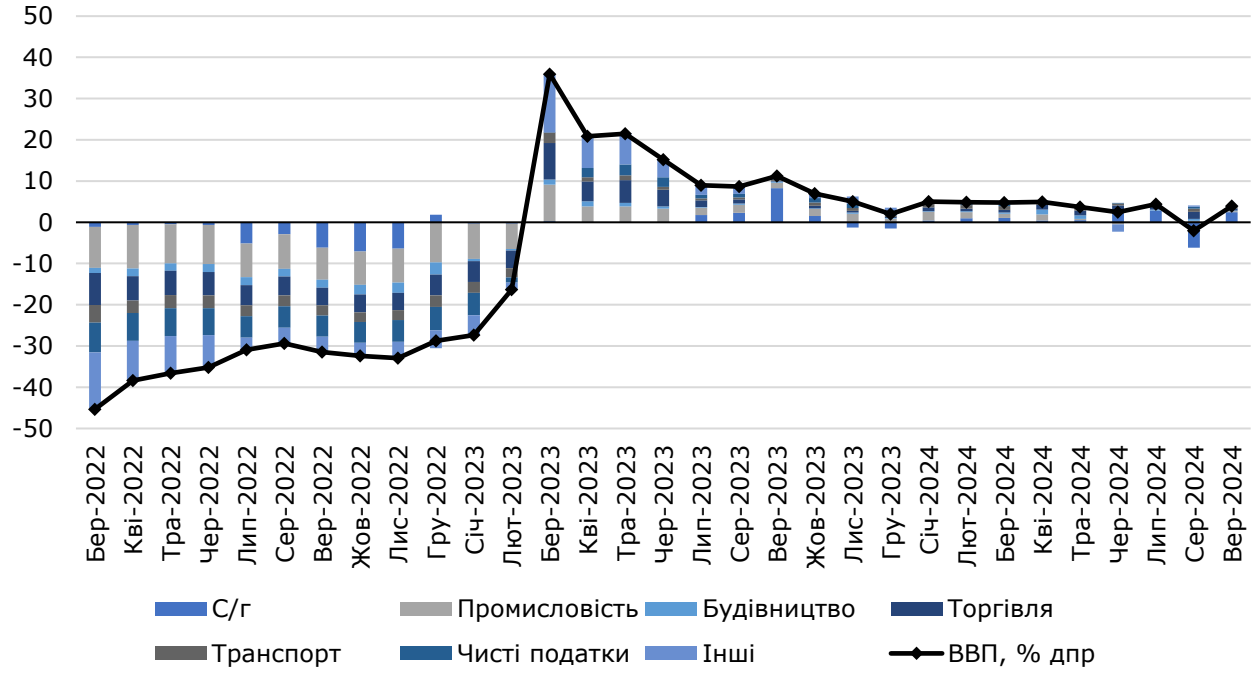
За оцінкою ІЕД у вересні ВВП зріс на 4,0% дпр після зниження у серпні на 2,1% дпр (до попереднього року). Нагадаємо, що за оцінкою реальний ВВП зріс на 4,4% дпр в липні. Такі перепади пояснюються відмінностями в динаміці збирання врожаю ранніх культур у 2024 році. В липні валова додана вартість (ВДВ) в сільському господарстві стрімко зросла, у серпні відбулося різке зниження ВДВ, а у вересні сільське господарство знову зросло через сприятливіші погодні умови, ніж рік тому.

Так, за даними Мінагрополітики врожай зібраний у вересні цього року був суттєво вищим ніж у вересні 2023 року, коли дощі затримували збір врожаю. Сільгоспвиробники зібрали майже в п'ять разів більше кукурудзи та значно збільшили збір олійних. В цілому, за оперативними даними олійних та зернових у вересні зібрали орієнтовно 17,4 млн т, що за нашими розрахунками на 76% вище за показники вересня 2023 року. За нашою оцінкою ситуація у тваринництві суттєво не змінилась і в середньому сектор зберіг невелике зростання. В результаті за оцінкою ІЕД реальна валова додана вартість (ВДВ) в секторі зросла на 24% дпр. При цьому, в третьому кварталі реальна ВДВ в секторі збільшилась на понад 9% дпр. Водночас ми очікуємо на падіння ВДВ в секторі в четвертому кварталі.

За нашою оцінкою ситуація в інших секторах суттєво не змінилась. Надійніше постачання електроенергії через відсутність планових відключень сприяла роботі переробної промисловості. Зокрема це стосується розвитку МСП, насамперед, через високу вартість електроенергії з генераторів порівняно із іншими витратами цих підприємств. При цьому, відбувались аварійні відключення в результаті російських обстрілів, що стосувалось передусім великих підприємств зокрема Дніпропетровської області. Попит на продукцію більшості галузей залишався незмінним. За опитуванням ІЕД дедалі важливішою перешкодою для роботи бізнесу всіх галузей стає нестача робочої сили. В цілому, за оцінкою ІЕД реальна ВДВ в переробній промисловості зросла на 6,0% дпр у вересні та 4,8% дпр в третьому кварталі.

Водночас російські обстріли та наближення фронту до Покровська негативно впливали на показники добувної промисловості, реальна валова додана вартість якої за оцінкою зросла лише на 0,4% дпр.

Рисунок 1: Внески до реального ВВП, в.п.

Джерело: оцінка ІЕД

Швидке зростання заробітних плат та вже тривала повномасштабна війна сприяють подальшому стрімкому приросту роздрібної торгівлі. Водночас оптова торгівля, хоча і зростає, але дуже помірними темпами. Тому за нашою оцінкою зростання реальної ВДВ в торгівлі становило 6% дпр у вересні.

Реальна ВДВ в транспорті за оцінкою зросла на 10% дпр, що досить близько до показника серпня. Зокрема Укрзалізниця далі показувала високі темпи зростання перевезень порівняно із 2023 роком. Порівняно з серпнем більше перевалки припало на Дунайські порти. Відсутність блокувань кордонів та зростання торгівлі сприяли розвитку автомобільного транспорту.

В цілому, реальний ВВП за оцінкою зріс на 2,1% дпр в третьому кварталі, що повільніше, ніж в другому кварталі. Так, Держстат оприлюднив оцінку реального ВВП у другому кварталі та показники промисловості та кількох інших секторів за перше півріччя. Наша оцінка зростання другого кварталу була 3,9% дпр, що дуже близько до оцінки Держстату у 3,7% дпр. Водночас ми дещо помилились в темпах зростання переробної промисловості: вона зростала швидше, ніж ми оцінювали.

Енергетика: Бізнес готується до зимових блекаутів

Електроенергія. «Енергоатом» закінчив ремонтну кампанію. 9 жовтня, на 11 днів раніше планової дати. «Енергоатом» вивів з планово-попереджувального ремонту останній (дев'ятий) енергоблок АЕС.

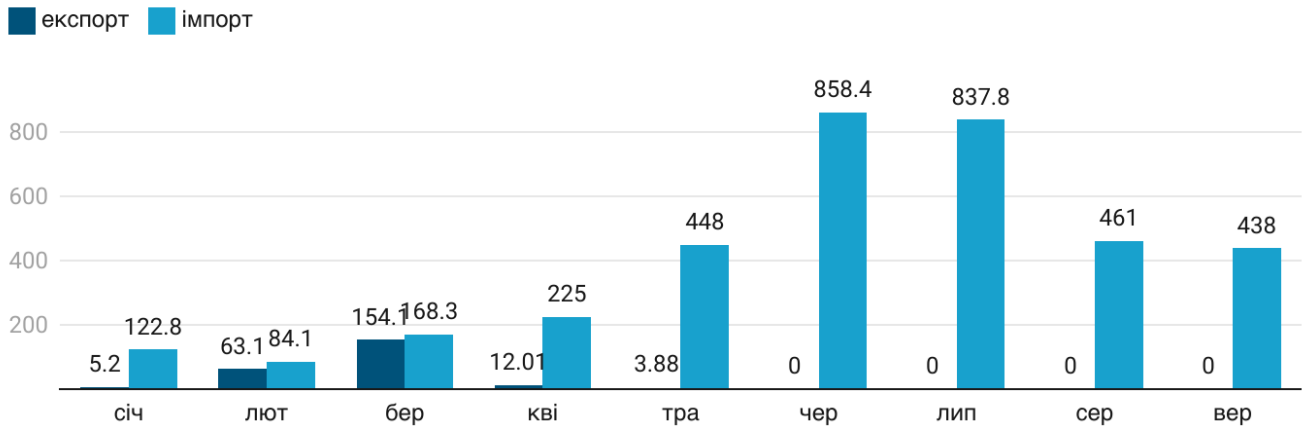
«Укренерго» заявляє, що прогноз нестачі потужності в енергосистемі становить 1000-1500 МВт за нетривалих морозів 10-15°С. Цей дефіцит планується заповнити додатковими потужностями завдяки купленому обладнанню та збільшенням імпорту електроенергії. Україна очікує збільшення міждержавного перетину до 2000-2200 МВт з поточних 1700 МВт.

У вересні Україна скоротила імпорт електроенергії на 7,5% дпм до 438 тис. МВт-год. Поставки скоротились за усіма напрямами, окрім Польщі. З Польщі у вересні було поставлено 86,1 тис. МВт-год, що на 78% більше за обсяги серпня. Найбільшу частку у структурі імпорту електроенергії і надалі займає Угорщина (35%), частка Словаччини становить 24,5%.

Уряд виділив додаткові 86 млн євро позики від Європейського інвестиційного банку на зведення систем захисту навколо енергетичних об'єктів.

Бізнес готується до зимових блекаутів. Так, «Нова пошта» закупила 4 тисячі генераторів на 13 млн дол. США, щоб забезпечити себе електроенергією під час відключень. «Метінвест» законтрактував газотурбінних станцій із потужністю понад 30 МВт за 36 млн дол. США, які у листопаді мають встановити на підприємствах групи. Компанія також вже встановила 50 МВт генерації на випадок екстрених ситуацій. Інвестиційна компанія BGV Group Management будує у Рівному понад 50 МВт потужностей газових когенераційних установок. Обладнання працюватиме у комбінованому режимі та забезпечить виробництво як електричної, так і теплової енергії.

Рисунок 2: Експорт та імпорт електроенергії у 2024 році, тис. МВт-год

Джерело: ExPro Consulting

В Україні почали видавати гарантії походження «зеленої» енергії. Першим отримувачем стала компанія «Укргідроенерго», отримавши гарантії на 96 441 МВт-год. Гарантії є підтвердженням того, що електроенергія була вироблена з відновлюваних джерел. Це дасть можливість компанії продавати електроенергію бізнесам, що орієнтуються на перехід на екологічно чисті джерела енергії та дотримуються принципів ESG-стратегії (Environmental, Social, Governance). За прогнозами «Української енергетичної біржі», річний обсяг пропозиції гарантій походження у вигляді виробництва електроенергії з ВДЕ становитиме близько 10 млн МВт-год.

Газ. Станом на початок жовтня газові компанії України видобувають 53 млн куб. м газу щодня, з яких 43–44 млн куб. м – це частка «Нафтогазу». Цього року компанія збільшила видобуток на 7%. На думку голови правління НАК «Нафтогаз» Олексія Чернишова підприємства теплокомуненерго зможуть отримати достатньо газу для проходження зими. Запаси природного газу в українських підземних сховищах газу (ПСГ) станом на 4 жовтня досягли 12,5 млрд куб. м.

Вугілля. В січні-вересні цього року ДТЕК ввів в роботу 16 нових вугільних лав, ще дев'ять планує ввести до кінця року. З початку повномасштабного вторгнення ДТЕК вклав в вуглевидобуток майже 18 млрд гривень. Інвестиції були спрямовані на проведення та ремонт капітальних гірничих виробок, комплектацію вугільних лав, оснащення шахт прохідницьким устаткуванням, підземний шахтний транспорт та проєкти підтримки виробничих потужностей.

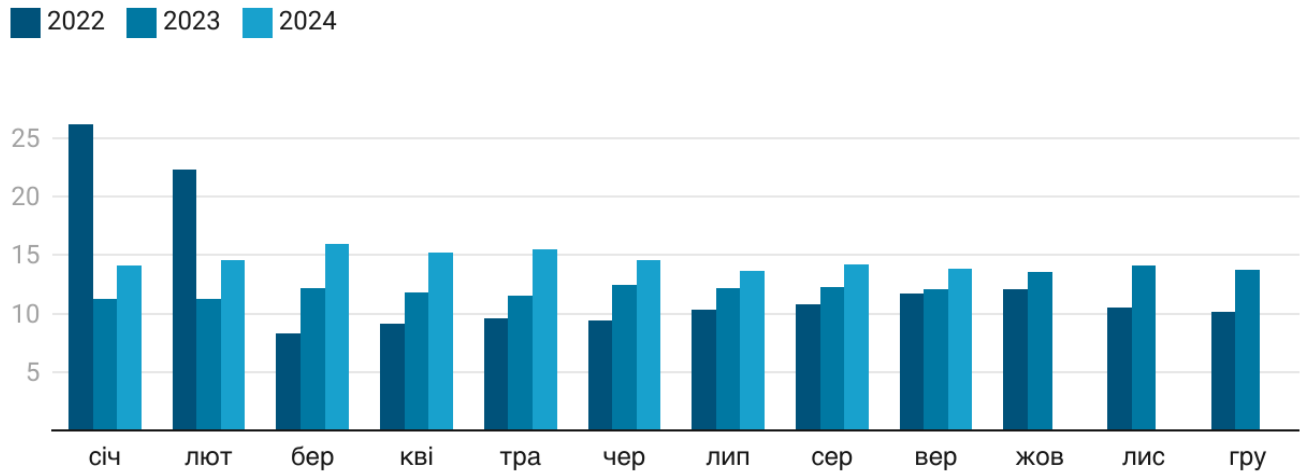
Транспорт: росія б'є по портам

Морський транспорт. На початку жовтня відбулось кілька атак росіян на порти України. Було пошкоджено портові споруди, судна, вантажівки, загинули люди. Всього за останні три місяці російські війська здійснили майже 60 атак на портову інфраструктуру України. Їхнім наслідком стало пошкодження та знищення майже 300 об'єктів портової інфраструктури, 177 транспортних засобів та 22 цивільних суден, постраждали 79 цивільних. Внаслідок ударів рф по українській портовій інфраструктурі на 33% зросла ціна страхування суден.

За час роботи Українського морського коридору ним транспортовано 75 млн т вантажів, з них зернових 50,1 млн т. В січні-вересні українські морські порти перевалили 74 млн т вантажів, що в 1,6 разів більше, ніж в 2023 році. В вересні було оброблено 7 млн т (+3% дпм).

Залізничний транспорт. «Укрзалізниця» перевезла в вересні 13,8 млн т вантажів, що на 2% менше, ніж в серпні, та на 15% більше, ніж у вересні 2023 року. Експортні перевезення до західного кордону у вересні склали 2,3 млн т, скоротившись на 10% дпм. Перевезення в напрямку морських портів становили 3,9 млн т (падіння на 3,6% дпм). Найбільше було перевезено до портів та кордону руд (2,36 млн т), зерна та борошна (2,29 млн т) та чорних металів (0,49 млн т). У вересні «Укрзалізниця» перевезла 2,2 млн пасажирів. Найпопулярнішим рейсом став поїзд №128 Запоріжжя - Львів, що перевіз у вересні більше 50 тис. пасажирів.

Рисунок 3: Перевезення вантажів залізницею, млн т

Джерело: «Укрзалізниця»

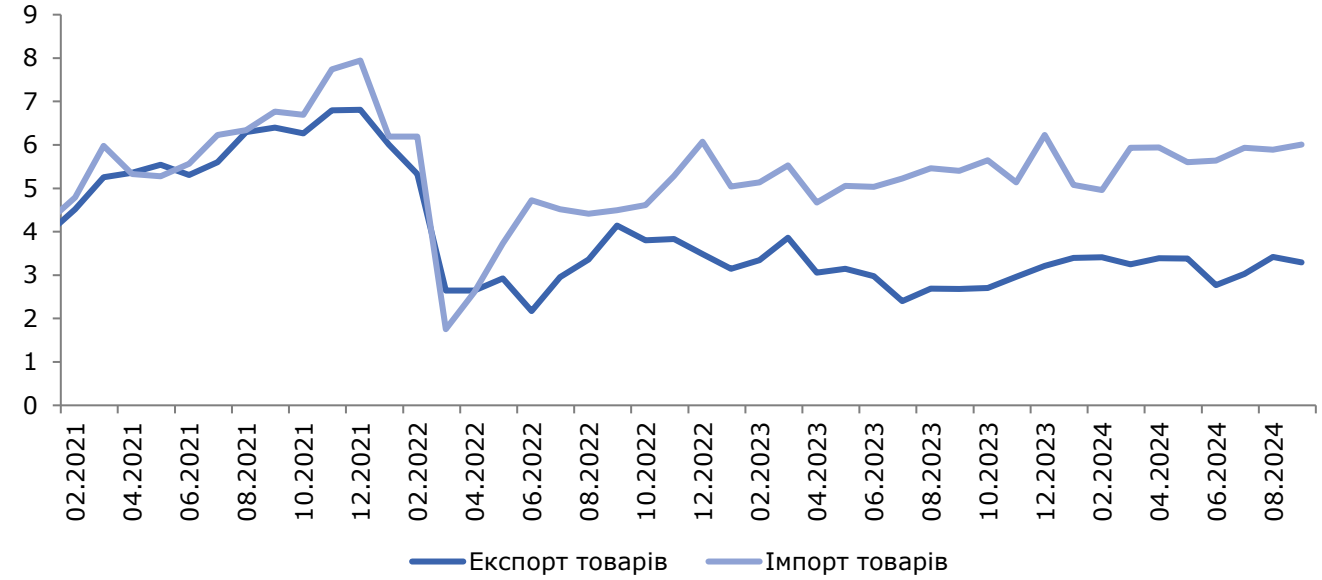
Автомобільний транспорт. Україна отримала 1000 дозволів на вантажні перевезення з третіх країн до Туреччини або з Туреччини до третіх країн, що покриває потребу в дозволах до кінця року. Двосторонні та транзитні перевезення між Україною та Туреччиною вітчизняні перевізники і надалі можуть виконувати без дозволів завдяки лібералізації вантажних перевезень між двома країнами. Всього на рік Туреччина видає Україні 3500 дозволів.

Зовнішня торгівля: Експорт зменшився, а імпорт зріс

Експорт товарів у вересні склав 3,26 млрд дол. США і дещо зменшився порівняно із 3,42 млрд дол. у серпні. Зокрема експорт агропродукції зменшився до 1,83 млрд дол. порівняно з 1,91 млрд дол. у серпні. Експорт пшениці залишався на високому рівні, та почав відновлюватись

експорт олії ймовірно за рахунок нового урожаю. При цьому почав знижуватись експорт ріпаку, збирання якого закінчилось на початку серпня. Експорт кукурудзи надалі падав попри доволі активне збирання нового урожаю у вересні.

Рисунок 4: Торгівля товарами України, 2021-2024, млрд дол. США

Джерело: Державна митна служба України

Експорт продукції металургії сягнув 447 млн дол. у вересні, що близько до рівня серпня (438 млн дол.) але суттєво вище, ніж у попередні місяці року (361 млн дол. в середньому у січні-липні). У вересні зріс експорт напівфабрикатів сталі та прокату. Експорт мінеральних продуктів продовжував падати і у вересні був найнижчим цього року через падіння обсягів та ціни експорту залізної руди. Експорт інших продуктів суттєво не змінився.

Імпорт товарів у вересні сягнув 6,00 млрд дол., найвищого показника цього року. До цього місячний імпорт у вересні перевищував 6 млрд дол лише у 2021 році (хоча таке порівняння не враховує значне зменшення купівельної спроможності долара за останні роки). Імпорт машин та обладнання сягнув у вересні 2,16 млрд дол., найвищого показника з 2021 року (із тими ж застереженнями щодо інфляції у США). При цьому зріс переважно імпорт обладнання промислового використання та залишався високим імпорт енергетичного обладнання. Імпорт палива впав після підвищення акцизів з 1 вересня, ймовірно, завдяки запасам, здійсненим в серпні. Також раніше, ніж звичайно почалось сезонне зростання імпорту продовольчих товарів, можливо через нижчий урожай фруктів та овочів цього року та заплановане підвищення акцизів на тютюнові вироби (які звичайно рахують серед продовольчих товарів).

Фіскальна політика: Податки не буде суттєво змінено

У вересні доходи Державного бюджету становили 232 млрд грн після 448 млрд грн у серпні, коли надійшли рекордні гранти у сумі 228 млрд грн (у вересні грантів не було). Через гранти доходи у вересні також були нижчими за вересень 2023 року. Водночас інші доходи зростали. Так, більші прибутки банків та вища ставка їх оподаткування є основною причиною зростання доходів від податку на прибуток підприємств (ПнПП). Вище споживання сприяло зростанню валових надходжень від ПДВ з вироблених в Україні товарів та послуг на 21% дпр, що дещо повільніше, ніж місяцем раніше. При цьому, вищою була сума відшкодування ПДВ (13,8 млрд грн порівняно з близько 12 млрд грн в середньому за дев'ять місяців 2024 року), що негативно вплинуло на чисті доходи бюджету, але було позитивним для бізнесу. Хоча доходи від ПДВ з імпорту були рекордними у сумі 40,2 млрд грн, їх темпи приросту продовжували сповільнюватись (16,4% дпр). Запроваджені з липня податкові пільги на імпортовані товари, необхідні для роботи під час відключень електроенергії, є однією з причин недовиконання плану доходів, які адмініструє Державна митна служба, на вересень на 13,1%. Доходи, які адмініструє Державна податкова служба, були вищими за план на 4,8%.

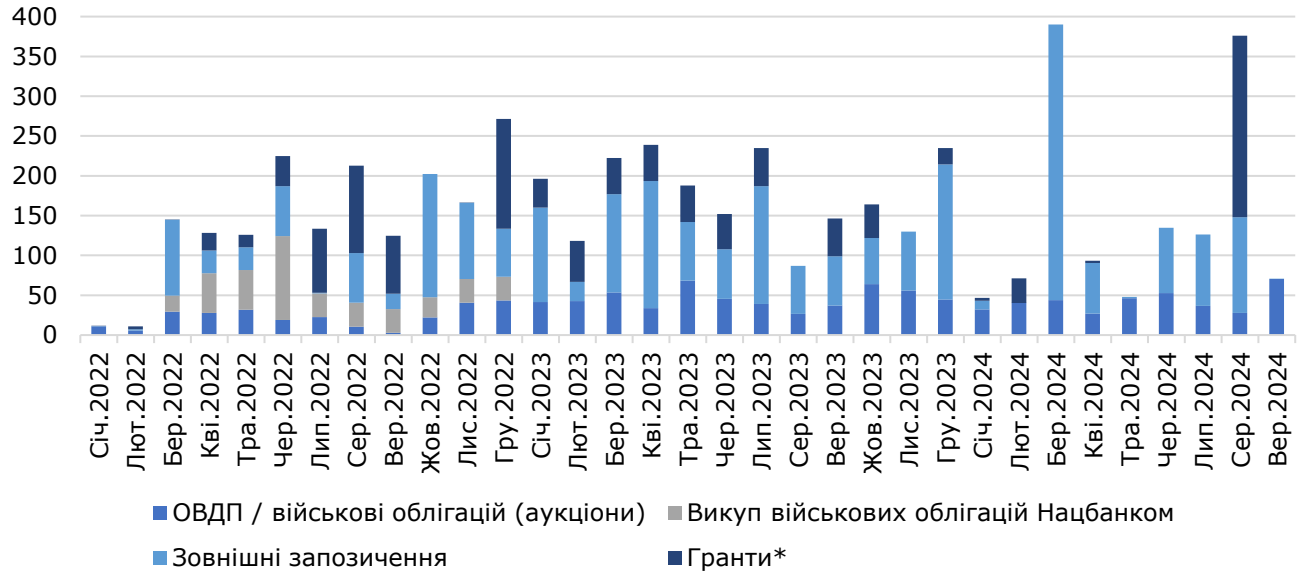
Видатки державного бюджету у сумі близько 360 млрд грн були близькими до рівня серпня. Традиційно більше половини видатків припадає на оборону та безпеку, фінансування яких до кінця 2024 року було збільшено на 495 млрд грн завдяки змінам до Державного бюджету на 2024 рік. Як і планували, ці зміни буде профінансовано за рахунок перевиконання плану податкових надходжень, вищого за закладений в бюджет прибутку НБУ, змінам до податкового законодавства, а також суттєво вищим запозиченням. Водночас існують ризики щодо отримання запланованих вищих надходжень.

Передусім зміни до Податкового кодексу (ПКУ) приносять менший обсяг доходів, ніж заклали в зміненому Держбюджеті. Так, в ухваленій версії закону відмовились від ряду новацій, які влітку пропонував уряд в початковій версії змін до Податкового кодексу. Найбільші зміни, які включені в проголосовану парламентом версію закону, - це запровадження військового збору для ФОПів (10% від мінімальної зарплати для 1-2 групи платників податків на спрощеній системі, 1% обороту для 3 групи), підвищення військового збору для найманих працівників з 1,5% до 5%, підвищення ставки ПнПП для банків з 25% до 50% та для фінансових компаній з 18% до 25%. При цьому, уряд та депутати так і не погодились на підвищення ставки ПДВ на кілька відсоткових пунктів, хоча це сприяло би додатковим надходженням до бюджету. Відчутне підвищення ж військового збору для найманих працівників може стати додатковою мотивацією для роботодавців сплачувати зарплати в тіні (сьогодні за оцінкою Мінекономіки близько 3,2 млн осіб працюють неформально). За оцінкою Мінфіну ухвалені зміни до ПКУ мають принести до бюджету 21,6 млрд грн у 2024 році та 141 млрд грн у 2025 році, тоді як поданий влітку проєкт змін до ПКУ передбачав додаткові доходи у 120 млрд грн у 2024 році та 340 млрд грн у 2025 році. Податкові зміни поки не підписані Президентом, але передбачено, що вони набудуть чинності ретроспективно з 1го жовтня.

Іншим джерелом фінансування додаткових видатків мають бути запозичення на внутрішньому ринку: чисті додаткові розміщення ОВДП до кінця року мають становили 216 млрд грн. З огляду на суми, які вже планували залучити до бюджету, це означає, що щотижня уряд має запозичувати на внутрішньому ринку щонайменше 20-25 млрд грн, що виглядає малоймовірним. Так, у вересні запозичення вже були рекордними, але становили 70,5 млрд грн за чотири аукціони, що частково пояснювалось тим, що 35% було номіновано у валюті (і на такі папери попит традиційно вищий). Більшим запозиченням покликані сприяти зміни в резервних вимогах НБУ до банків: частку резервів у формі бенчмарк ОВДП було підвищено до 60% з 11 жовтня, а до бенчмарк ОВДП додано ще два типи паперів.

У вересні майже відсутніми були зовнішні запозичення. Наступні великі надходження міжнародної підтримки очікуються від ЄС в межах Ukraine Facility у сумі 4,1 млрд євро орієнтовно у листопаді. Також мають до кінця року надійти 3,8 млрд дол. США від США. Додаткові домовленості про фінансування також досягнуто з Канадою.

Рисунок 5: Фінансування та гранти, які надійшли в державний бюджет, млрд грн

Примітка: * гранти є частиною доходів бюджету, які обліковуються за кодом 42000000 «Офіційні трансферти від ЄС, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ».
Джерело: Мінфін

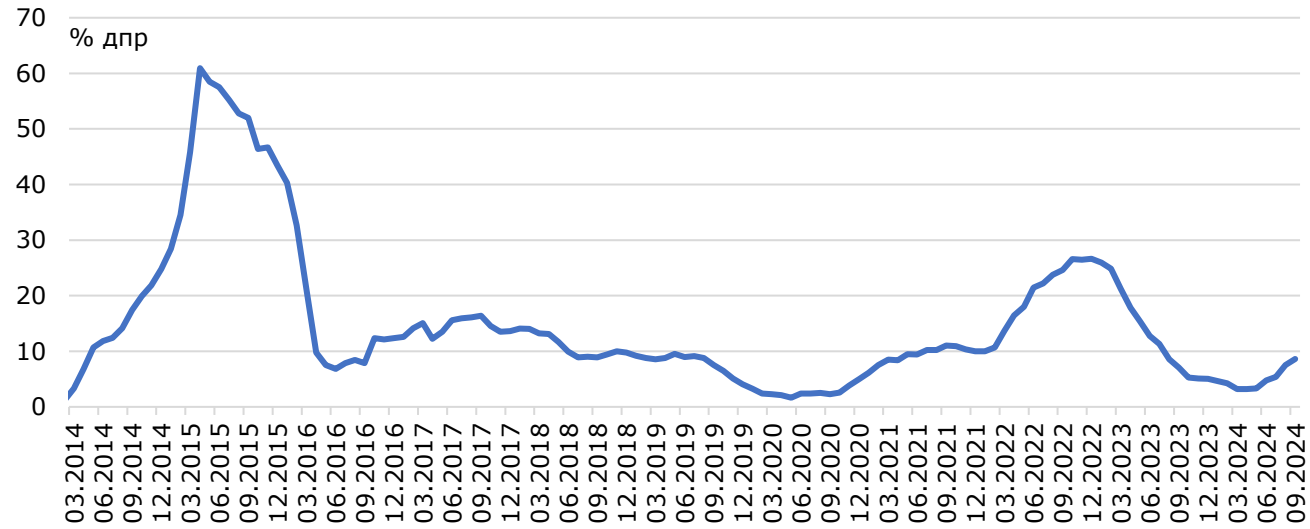
В цілому, фінансування видатків бюджету до кінця 2024 року містить багато викликів і уряд може стикнутись з потребою не фінансувати певні видатки, якщо затримається міжнародна допомога. Водночас ситуація дещо поліпшилась щодо зовнішнього фінансування Держбюджету у 2025 році. Так, Рада ЄС попередньо підтримала пропозицію Єврокомісії надати Україні 35 млрд євро екстреної макрофінансової допомоги. Україна та ЄС найближчим часом узгодять індикатори, що обумовлять надання допомоги, але у ЄС зазначили, що вони базуватимуться на наявному Плані України та передбачатимуть співпрацю з ЄС з розбудови оборонної промисловості України. Ця допомога є частиною пакету Групи Семи, які погодились надати Україні 50 млрд дол. США кредитів під забезпечення заморожених російських активів, доходи з яких і мають стати джерелом повернення цих кредитів. Відповідно, внесок ЄС може виявитись меншим за 35 млрд євро, якщо інші партнери зроблять більші внески. У ЄС заявили, що напрями використання допомоги не будуть обмеженими. Тому є ризик, що отримання пакету буде використане для скорочення пакетів військової допомоги від союзників України. Оскільки кошти за кредитом будуть повністю виплачені до кінця 2025 року, уряду, можливо, потрібно буде заощадити кошти для фінансування видатків 2026 року. Наразі фінансування 2026 року очікується за програмою МВФ та планом України, але поки не зрозуміло які додаткові кошти зможе залучити уряд, а потреба у великих обсягах зовнішнього фінансування збережеться.

Інфляція: Споживча інфляція наближається до 9%

У вересні інфляція знову прискорилась до 8,6% дпр порівняно із 3,3% дпр у травні та 7,5% у серпні. Як і раніше основними факторами прискорення інфляції було зростання витрат на оплату праці, енергію (індекс цін виробників на енергію зріс на понад 48% дпр) та імпорт, зниження пропозиції ряду продовольчих товарів через нижчий урожай та поступове відновлення споживчого попиту. За даними Держстату реальний оборот роздрібної торгівлі у першому півріччі 2024 року був вищим, ніж у 2021 році, хоча зміни структури продажів та неповні дані зменшують надійність таких оцінок. Втім стабілізація курсу гривні та зменшення відключень електроенергії можуть зменшити тиск на ціни у наступні місяці.

У місячному виразі у вересні ціни зросли на 1,5% дпм, що стало найбільшим показником за останні 12 місяців. Зокрема зросли ціни на харчові продукти на 1,8% дпм на фоні найбільшого місячного зростання світових цін на сільськогосподарські продукти за останні два роки та зменшення надоїв молока. Також відбулось сезонне зростання цін на одяг та взуття, освіти. За вирахуванням цього зростання місячна інфляція становила близько 1,1% дпм.

Рисунок 6: Інфляція споживчих цін

Джерело: Держстат

Монетарна політика та обмінний курс: Курс гривні та облікова ставка суттєво не змінювались

Монетарна політика. НБУ залишив облікову ставку на рівні 13% річних під час вересневого засідання з монетарної політики. Це рішення було очікуваними на фоні прискорення інфляції у останні місяці та попередніх заяв НБУ. НБУ також збільшив резервні вимоги до банків, але при

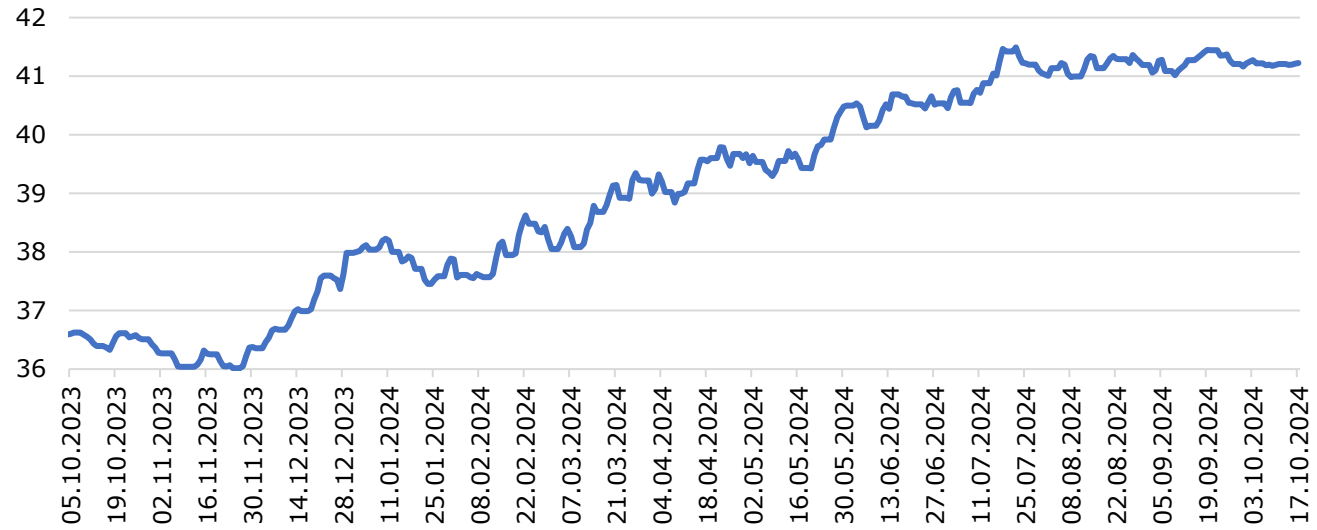
цьому дозволив більшу частку резервів покривати «бенчмарк» ОВДП. Як пояснили у НБУ, це рішення прийняте, щоб збільшити попит на ОВДП, і не повинне змінити монетарні умови.

У вересні НБУ поки серйозно не розглядав підвищення облікової ставки. 10 з 11 членів комітету з монетарної політики не прогнозували зміну ставки на двох наступних засіданнях, що заплановані цього року. Втім НБУ може змінити свою позицію після оновлення економічного прогнозу, що відбувається цього місяця.

Обмінний курс. Гривня вже майже три місяці залишається у проміжку 41,0-41,5 грн за долар США. Втім, інтервенції НБУ потрібні для балансування попиту та пропозиції на валюту приватного сектору зросли до 3,2 млрд дол. за чотири тижні, що закінчились 13 жовтня. Це був один із найвищих показників цього року. Дефіцит зовнішньої торгівлі зріс у вересні, а попит на готівкову валюту за останні чотири тижні теж збільшився і сягнув майже 1,1 млрд дол. США.

Міжнародні резерви НБУ склали 38,9 млрд дол. на кінець вересня порівняно із 37,2 млрд дол. на кінець липня. Після рекордних надходжень від донорів у серпні залучення у вересні були мінімальними. Загалом у серпні-вересні віл ЄС, США та інших донорів надійшло понад 8,5 млрд дол. При цьому було витрачено понад 1,9 млрд дол. на обслуговування зовнішнього боргу та 5,9 млрд дол. на інтервенції НБУ. За оцінкою НБУ резервів вистачить на 5 місяців імпорту товарів та послуг.

Рисунок 7: Офіційний курс гривні до долара США (грн за дол. США)

Примітка: Зауважимо, що значення обмінного курсу на рисунку починаються з 36 грн за дол. США.
Джерело: НБУ

Контакти:

Інститут Економічних Досліджень
та Політичних Консультацій
вул. Рейтарська 8/5-А, 01030 Київ
Тел. (+38044) 278-6342
E-mail: institute@ier.kyiv.ua
http://www.ier.com.ua

Застереження

Ця публікація була підготовлена Інститутом економічних досліджень та політичних консультацій за фінансової підтримки Європейського Союзу. Її зміст є виключною відповідальністю Інституту економічних досліджень і політичних консультацій і не обов'язково відображає погляди Європейського Союзу. МЕМУ має виключно інформаційний характер. Судження, представлені у цій публікації, відображають нашу точку зору на момент опублікування та можуть бути змінені без попередження. Хоча ми доклали самих ґрунтовних зусиль для підготовки якомога точнішої публікації, ми не беремо на себе жодної відповідальності за можливі помилки. Інститут не несе зобов'язань за будь-які збитки чи інші проблеми, які виникли прямо чи опосередковано через використання будь-яких показників цієї публікації. В разі цитування обов'язковим є посилання на Інститут економічних досліджень та політичних консультацій.